Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Reis door een gedeelte van Duitschland, Oostenrijk en Italië, 14 juni 1823 - 8 oct. 1824

https://hdl.handle.net/1874/386762

21

21.

O.E.21.

Hss. Ackersdijck.
4

T.1316

Hs.
0 E 21

Hss Ackerm. 4. (XXI)

Gerodé de F. 37 Zie 4 oct.

in brons, en de roof der Sabynsche maagden, in marmer, door Giovanni Bologna.

Wy zyn vervolgens in de Gallery geweest, waar altyd stof tot genoegen en bewondering is.

Palazzo Riccardi, ook Casa Medici genaamd, omdat het door Cosmus I gebouwd is; - de familie Riccardi, die het in 1656 gekocht had heeft zich arm gemaakt, en heeft in 1814 het paleis weder aan den vorst verkocht. De zalen dienen nu meest voor bureaux, en de gangen, met beelden versierd, zyn zeer verwaarloosd. Wy zagen de Bibliotheek, die de vorst met het Paleis gekocht heeft, en nu voor het publiek openstelt, er waren zeer weinig lezers, men koopt geheel niets meer by; lokaal, inrigting, nette banden, dit alles maakt het jammer zulk eene bibliotheek uiteente nemen; en toch is het voor het publiek niet veel waard indien de grote bibliotheek (de Magliabecchiana) compleet is en altyd open. Men ziet hier ook eene grote gallery waarvan de gewelfde zolder door Luca Giordano in fresco beschilderd zyn. Het onderwerp is

Zie 13 Sept.

ster heeft ons de kamer gewezen, waar de tegenwoordige keizer van Oostenryk en andere princen der familie geboren zyn.

ACADEMIA RHENO TRAJECTINA.

het gansche menschelyke leven allegorisch voor-
gesteld. Zulke stukken voldoen my byna nooit;
het is, dunkt my, een slechte smaak; doch
byzondere figuren en groepen zyn hier werke-
lyk zeer mooi, zoo als de dood van Adonis,
de vrees, enz. De kapel konden wy niet zien.

Van hier zyn wy gereden naar de Poggio Im-
periale, om het inwendig te zien. De laan van
altyd groene eyken en cypressen, welke naar dit
landhuis gaat, is zeer schoon. Het gebouw
is groot en wordt het meest door den vorst
bezocht; men zeide ons dat er 700 kamers
in zyn. Alles was net in order en goed ge-
meubeld. Er hangen een aantal goede
schilderyen; ook zyn in sommige zalen goe-
de frescos; ik merkte op landschappen op
de muren, door Moro (in den tyd van Leo-
pold) en door Angiolini (die nog leeft) ge-
schilderd. In de groote eetzaal is een Bachus,
ook een Apollo en Diana, oude beelden, die
zeer lief zyn; in de portico beneden ziet men
Adonis, gewond liggende, door Michelangelo.
Van hier heeft men my nu het huis gewezen,

Gundé de F. 74.

waar Galilei vele jaren geleefd heeft; het ligt op de hoogte; men bewaart er van hem alleen nog een stoel; het huis is geheel vernieuwd.

Na den middag ben ik met een Engelsman geweest in de Pia Casa di Lavoro. Men ziet in Florence geen bedelaars, dan eenige blinden die muziek maken; ik verlangde daarom te zien, hoe men de armen werk verschaft. In dit werkhuis heeft men vrijwilligen en gedwongen; de laatste zijn zoodanige welke bedelende gevonden zijn; doch daar het nu genoeg bekend is, dat dit het gevolg van het bedelen is, zijn die gevallen zeer zeldzaam, en gaan de armen, in geval van nood liever van zelf werken, zonder dwang. De bedelaars kunnen weggaan als zij twintig lire hunner deponeren; deze bekomen zij na een jaar terug; maar weer ze binnen het jaar weer bedelen zijn de 20 lire voor hen verloren. Dit werkhuis is in 1813 door de Franschen ingerigt.

Ik zag de mannen het volgende werk doen: tinnegieten, timmerwerk, wollematten weven, tapijten weven; — de vrouwen: wolspinnen, tafellinnen weven, strohoeden maken, zijde weven, breijen.

Guide de F. 27.

Er is eene gelykvormige kleding van het huis.
Zy spyzen in groote zalen te samen, en bekomen drie maal 'sweeks ½ pond vleesch.
Zy slapen in groote zalen elk op eene afzonderlyke matras.
Er waren veel kinderen; deze neemt men reeds zeer jong, toch wanneer ze beneden den leeftyd zyn van te kunnen arbeiden. zendt men ze naar het weeshuis, genaamd Bigallo.
Er is eene school waar de kinderen leeren lezen, schryven en rekenen, doch het vertrek is zeer klein, het onderwys duurt maar een uur daags, en niet alle kinderen wonen het by; die er geen lust in hebben, worden er niet toe gehouden. Dit is dunkt my, zeer verkeerd.
Van de verdiensten wordt $\frac{1}{6}$ dadelyk uitgekeerd aan de geen die in het huis zyn, en $\frac{1}{6}$ bewaard voor als zy het huis verlaten. Sommigen winnen van 1 tot 3 pauls 'sweeks, en er zyn er geweest, die by 't heengaan 80 tot 100 lire (francs) bekwamen. Die de bepaalde taak niet willen afwerken worden gedwongen: de mannen meest met slaag, de vrouwen met hongerlyden.
Het gansche getal beliep thands 456; in 1816 heeft het 2400 bedragen. Er zyn doorgaans

meer mannen dan vrouwen.

Ik vond dat er byna overal, behalve in de slaapzalen gebrek aan reine lucht was; en kon de zaturdag en het regenachtige weder die fout wel erger dan gewoonlyk maken, er scheen my toe niet de orde en de rein-heid te heerschen welke in zulke gestichten noodzakelyk is; ook merkte ik niet dat anderen, dan zeer subalterne beambten in het huis waren en opzigt hielden; wy vonden geen geleider dan een weinig on-oervigt, morsig en niet zeer ordentlyk be-diende. Het kwam my voor, dat aan het hoofd een van die werkzame, voor hun beroep ingenomene, menschlievende oprigters ont-brak, (zoo) als ik niet zoo veel voldoening te Ham-burg, te Weenen en in sommige andere plaat-sen heb aangetroffen; - in deze meening werd ik bevestigd, toen ik vernam dat de oprigter was de heer Grassini, Canonico del Duomo, die niet in het huis woont, maar nu en dan komt zien, en nu niet daar was.

Dezen avond heb ik thuis gelezen en geschre-ven, na vooraf eene wandeling over de kaayen en door de straten gedaan te hebben.

Zat. 10 Sept.

Ik heb naderhand gezien, dat ik my vergist had het was de Accademia de' Georgofili, - de spreker was de Marchese Venturi Garroni.

Zondag 26 September Er was dezen morgen eene plegtige vergadering van de Accademia delle belle arti; ik meende daar eene fraaije redevoering en een uitgezocht gehoor te vinden, doch hierin had ik my bedrogen. De leden der Accademia schenen wel van de eersten en aanzienlyken te zyn, doch het was niet zoo als in Frankryk en elders, dat de beschaafdste van mannen en vrouwen de vergadering kwamen bywonen; er waren wel veel hoorders, doch zoo my voorkwam van den min beschaafden burgerstand, en byna geene vrouwen; - er was niets elegants in deze plegtigheid der „Belle arti." De president, byna zonder eenige inleiding begon eene lofrede op den verstorven Groot Hertog, vol uitroepingen, in ellendig gezwollen styl, en byna niets dan alledaagsche en algemeen bekende zaken bevattende; daarby was de voordragt zoo slecht als ik die byna ooit gehoord heb; alles herinnerde my aan de oude pedanterie, welke vroeger in alle geleerde vereenigingen plagt te heerschen, en welke in Florence welligt nog zeer veel uitgebreid is; - de Crusca is er altyd een voorbeeld van gebleven. Toen ik drie kwartier die vervelende declamatie had aangehoord en het onderwerp nog altyd hetzelfde bleef, was myn geduld ten einde. Ik ging heen en vernam. Ik weet niet welk aa-

Guide de F. 87

deel van over de stukken der kunstelingen geveld en welke pryzen men toegewezen had, het geen ik geloof dat aan het slot bekend gemaakt is.

Ik heb heden de kerk Or San Michele wezen zien. Zy heeft eene zonderlinge form, veroorzaakt door de vroegere bestemming van het gebouw voor koren-hal, namelyk gelykzydig vierkant met bogen; toch maakt dit eene goede uitwerking; de versieringen zyn fraai en in harmonie met hare tegenwoordige bestemming, byzonder het marmeren tabernakel. Er was juist eredienst, en de priesters waren in het groen gekleed. Ik merkte veel aandacht by de hoorders op; byzonder waren eenige vrouwen in eerbiedig gebed gansch, als 't ware, verloren; hare houding, en de afgetrokkenheid van de wereld, en al-wat rondom haar was, hadden iets treffends, dat ik in katholike kerken nu en dan meer heb opgemerkt: er is in de ware devotie eener vrouw eene aandoenelyke verhevenheid, die het edelste, wat het menschelyk hart bevatten kan, doet vermoeden. Met eene vertroostende tevredenheid zeg ik my dan, het is toch niet alles bedrog, niet alles spel van misleid bygeloof.

Uitwendig staan aan de kerk Or San Michele zeer schone metalen beelden van heiligen, waaronder dat van Georgius door Donatello uitmunt.

Ik heb eene visite gemaakt aan Mlle Dubar aan wie ik een brief van den heer Fuchs uit Venetie gebragt had, en die er my een gegeven heeft voor de Freule Steenwinkel in Utrecht. Zy geeft hier onderwys aan meisjes, en daarover sprekende, heeft zy my van hare ondervinding medegedeeld, dat de kinderen van de adelyke familien zoo verwaarloosd worden, dat het byna niet mogelyk voor haar is, om ze met eenig vrucht te onderwyzen; dit overtreft, zeide zy my, al wat men zich daarvan voorstelt, de eenvoudigste leerboeken zyn voor hen altyd te hoog, zy hebben een volstrekt gebrek van denkbeelden, weten niets van het geen anders ieder kind van zelve leert, zy hebben eene traagheid van geest die alle pogingen om ze aan te sporen verydelt. Dit schreef zy toe aan de gewoonte, die hier nog altyd bestaat, dat de ouders, vooral de moeders, zich nooit bezig houden met de kinderen, dat deze zonder afwisseling in den engen kring der kinderkamer, onder 't opzigt van zeer domme vrouwelyke bedienden opgroeijen, en dus nooit klare begrippen ontvangen en aan de gewoonste zaken der wereld en van het leven volkomen vreemd blyven. Het is

niet mogelyk, zeide zy, dit naderhand te herstellen; het is alsof in die eerste jaren de geest gesloten is, zy ze ontvangbaarheid voor het gansche leven verloren heeft. – Ik zoude moeten vrezen, dat het aan my lag, zeide zy, indien ik niet ondervond dat kinderen uit den burgerstand, welke niet zoo opgevoed zyn, zeer groeten voortgang maken, en veel vatbaarheid voor myn onderrigt hebben; toch geef ik my minder moeite met dezen, want de ryke adel beloont my het best om veel tyd en moeite aan hunne kinderen te besteden. De kinderen die in de kloosters gaan, leren daar eenige vrouwelyke handwerken, maar naauwelyks lezen: de geestelyke zusters zyn zelve zoo diep onkundig. De omgang en het verdere leven van vrouwen, wier kindsheid zoo voorbygegaan is, kan geen groot belang opleveren: ook bepaalt zich voor haar alles tot de kerk, de wandeling, het theater, en de liefdesbetrekkingen; de gewoonte heeft hieromtrent ook den kleinen kring vastgesteld, waarin alles omgaat. Er zyn toch eenige uitzonderingen: twee of drie jonge beminnelyke vrouwen, van den eersten adel hebben geen Cavaliere servente, leven altyd omringd van hare kinderen, en zyn voorbeelden van waardige

Dezen avond ging ik voorby de kleine kapel by de Ponte alle grazie. – Guide de F. 313. vele menschen drongen, om er in te komen, en een aantal lagen er buiten op de knieën. Uit nieuwsgierigheid ging ik ook naar binnen en zag niets dan lichten, een geschilderd de Madonna en de menschen vielen op de knieën en zoenden by herhaling den altaar. Weder buiten komende vroeg ik aan iemand die daar stond waarom of men met zoo veel aandrang den altaar ging zoenen, of daar reliquiën of iets anders heiligs in was? – Niets zeide hy, „non è che devozione, sapete signore, che: Sola fides sufficit." –

Guide de F. 35.

vrouwen en moeders. Deze byzonderheden uit den mond van iemand, die zeer goed in de gelegenheid is het te weten, waren my zeer merkwaardig: Mev. Dubar is eene zeer verstandige vrouw, die veel ondervinding heeft. Het meeste is my ook door anderen bevestigd. Dit valt my eenigzins aan, het gemis van zelve de gezelschappen te kunnen bezoeken, waartoe my de gelegenheid en vooral de tyd ontbreekt.

Het heeft heden veel geregend, tegen den avond is toch het weder opgehelderd, waarvan ik gebruik heb gemaakt, om eene wandeling te doen; daarna ben ik thuis gebleven, omdat ik nog altyd veel stof heb, om na te lezen en op te schryven.

Maandag 27 September. Heden ben ik met een Engelsman geweest in het Collegio di San Giovannino, waar de Scuole pie zyn; doch wy vonden ons teleurgesteld, dewyl het vacantie was. Deze vacantie duurt voor de eene klasse wat langer, voor de andere wat korter, doch voor allen ten minsten de volle maanden September en october. Dit is geen goede instelling. Een priester zeide ons dat er omtrent duizend kinderen waren, want dat hier eigentlyk de eenige school voor het lager onderwys in Florence is; - de nieuwe scholen van wederzyds

onderwys verdienden, naar hy zeide, niet genaamd te worden. Uit een geschreven reglement, bleek my, dat behalven lezen, schryven, cyfferen, ook Latyn en nog andere vakken geleerd worden; het spyt my niet de methode zelve te kunnen zien.

Ik had niet gemeend, hier nog Lancasterscholen te zullen vinden, dewyl men ze elders in Italie verboden heeft. In 1819 is hier opgeregt eene Società per la diffusione del metodo di reciproco insegnamento. Zy bestaat uit 40 leden, allen edelen, voorzitter is de Marchese Luigi Tempi. Behalven deze zyn er vele die tot het fonds der school bydragen. Vele van de leden der Societeit zenden hunne kinderen, en er zyn ook nog andere kinderen van den adel, in deze scholen. Overigens zyn er kinderen van alle standen en vele van de allerarmste; de kinderen betalen niets, zy krygen den toegang van de Societeit, en alle kosten worden door de algemeene kas gedragen. In de andere steden van Toscane zyn gelyke Societeiten en scholen, welke met die van de hoofdstad in betrekking staan. De regering, vooral de verstorvene GrootHertog, hebben deze scholen be-

scherond, doch zij zijn gansch privaatondernemingen.
De grootste school is niet ver van de Porta Romana, eene andere, niet lang geleden opgerigt is in de Via San Gallo; - wij hebben ze beide bezocht. Men heeft ons een klein boekje ter hand gesteld, waaruit men het voornaamste zien kan; ik vond weinig verschil met de Engelsche scholen. Men heeft eenige evolutiën afgeschaft, doch overigens is hier de orde, het gaan van de eene plaats naar de anderen, het staan in kringen langs de muur enz: alles op vaste commandos even als in Engeland.
Ik vond het materieel der scholen hier nog beter dan in de Engelsche, men schijnt hier in de kosten niet zoo beperkt te zijn. Men laat de kinderen niet op zand schrijven, maar dadelijk op de lei, en dan of een zwart bord met schrijft, vervolgens op papier. Het schrift dat wij zagen, was zeer goed. Men heeft ons de leerboeken gewezen, die zijn voor deze scholen opzettelijk vervaardigd en kwamen mij zeer goed voor. Men leert de kinderen hier ook beginselen van tekenen, geometrie en aardrijkskunde. Het onderwijs gaat zoo vlug, dat

Er is een vaste geneesheer die elk kind onderzoekt voor het wordt aangenomen, en die al de kinderen regelmatig onderzoekt. Dit is om alle aansteekende ongesteldheden, byzonder kinderziekten te weren. Ik weet niet of dit elders ook is.

de kinderen in 14 maanden, een jaar, somtijds in minder, alle de klassen doorgaan, en men is nu meer bedacht om hen langzaam dan vlug te doen voortgaan, om tevens op hunne zedelyke ontwikkeling te kunnen merken, hetgeen anders onmogelyk is.

Eene inrigting, die ik elders niet gezien heb, is, dat de kinderen niet door den meester gestraft worden, maar, wanneer zy iets misdoen, voor een Jury uit hunne medescholieren gekozen teregt staan, en op hen de straffen van een reglement, dat in de zaal opgehangen is, worden toegepast; men heeft ons het boek waarin die processen worden opgeschreven, vertoond, en gezegd, dat de ondervinding voor die wyze van doen zeer gunstig was; alle verdenking van partydigheid van den meester is daardoor weggenomen, en de kinderen zyn veel meer beducht voor eene straf die hun door hunne makkers opgelegd is, dan zy zyn zouden voor eene die de meester oplegde. Men heeft, als gewoonlyk, pryzen en belooningen, en behalven dien is er een soort van orde van de „Societa del merito" welke aan de alleruitstekendsten gegeven wordt, en die de leden in de school dragen.

Zie 24 Sept.

Guide de N. 359
Het is de aanschouwelyke voorstelling van hetgeen
Boccaccio zoo treffend beschreven heeft.

In de grote school zyn 200, in de andere 75 kinderen, doch het getal was niet volledig, om dat het maandag was; - het is namelyk een gebruik in Florence, dat de werkende klasse niet alleen den zondag, maar grotendeels, ook den maandag werkeloos doorbrengen, en dit strekt zich zelfs tot de kinderen uit, zoodat er smaandags omtrent een derde ontbraken.

Wy zyn vervolgens geweest in het _Museo di Storia naturale &c._ waar wy nog niet gezien hadden de _voorstellingen van de pest_ door Zummo; men kan die niet zien dan met byzonder verlof van den bestuurder van het Museum, Graaf Bari, welke ons dit heden verleende. Ik vond het werkelyk zeer belangryk; in drie taferelen, als schilderyen, zyn in wasch geboetseerd vooreerst de plaats en wyze, hoe de zieken en doden, door elkander liggende, eene grote uitgestrektheid vullen, waar veroordeelden hen naar toe slepen, en op eene andere plaats veroordeelden de lyken verbranden; - in het tweede en derde de graden van verderf der lyken, van het begin der verrotting af waar zy tot voedsel aan de rotten en tarantulas verstrekken, tot de gansche oplossing toe, waar paddestoelen uit de overblyfsels groeijen; - alles met eene

Ende de F. 731.

ijselyke natuurlykheid nagemaakt. Ik heb nooit iets van dien aard zoo kunstig en tevens zoo ver-schriktelyk gezien.
Wy zyn ook geweest in het Palazzo Corsini Dit is als gebouw zeer merkwaardig, doch meer nog verdienen opmerking een aantal zeer fraaye schilderyen. Ik merkte byzonder op de volgende.
Madonna van Empoli (Tosc. Sch. 1559-1620)
Verscheiden stukken van Carlo Dolce, waaronder La Poesia en La Pace, zeer oneigen-aardig zoo genaamd, doch beide, zoo my voorkwam, uitsteekend schone portretten; eene Madonna enz. –
Jesus, die het kruis draagt, van Francesco Francia.
Madonna met Jesus en een Engel, door Van Dyk. –
Een christushoofd, en eene Madonna van Lucas van Leyden (Luca d'Olanda)
Er was ook een groot schildery van Pietro Benvenuti, voorstellende de verwoesting van Troje. Sommige figuren, sommige groepen vind ik regt lief; maar het geheel vond ik niet goed; de hoofdpersonen, in theatralisch overdreven houdingen, niet treffend, en de kleuren schitterend en zonder harmonie. Deze

Itinerario 87.

schilder is professor van de Accademia delle belle arti.

Dezen avond zyn wy geweest naar Carreggi, omtrent een uur buiten de Porta San Gallo, links van den groten weg. De plaats zelve is reeds door Leopold aan de Familie Orsi; het schynt ook nooit een landgoed van groot aanbelang geweest te zyn. Wy zyn op eenigen afstand de hoogte beklommen van waar wy een zeer ruim gezigt over de gansche valei en de stad hadden. Het was een volkomen heldere avond, en wy zagen de zon in de hoogste pracht hare laatste stralen op dit schone land verspreiden; - zeldzaam heb van zulk een goed standpunt gezien. Al de bergen met het oneindig getal villas, kerken en woningen, overal met bosschen, wyngaarden en tuinen bedekt; het gansche dal met steden en dorpen, en de Arno, die zich daar tusschen slingert, (lagen vooraant ~~[illegible]~~ in den gloed der avondzon; - en toen deze voor ons ondergiug zagen wy haar nog een geruimen tyd op de meest verwyderde bergen schynen. Zeer voldaan van dezen uitstap kwamen wy met den avond in de stad terug. Ik heb als gewoonlyk thuis gaan lezen en schryven, en ben vroeg ter rust gegaan.

Forsyth 107. Ital. Guida di F. 465.

Dingsdag 28 September Heden zyn wy, met het aanbreken van den dag gereden naar het klooster Valle Ombrosa, dat 18 mylen van de Stad ligt. Wy waren steeds in de val=lei van de Arno, en reden meestal naby de=ze rivier tot Ponte-a-Sieve, een vlek waar wy tegen negen uren aankwamen, en de ri=vier overreden; – het land was tot daar altyd mooi en wel bebouwd, wy passee=den eenige kleine dorpen, maar meer za=gen wy de landhuizen en boerenwoningen verspreid aan de bergen liggen. Hier be=gon de weg meer en meer te styggen, wy za=gen olyfbomen en bosschen; het was duide=lyk dat wy in de Appenyngen kwamen. Om tien uren waren wy te Pelago, een klein dorp aan den voet der bergen; hier namen wy paarden en reden in minder dan twee uren langs matig style pa=den, tusschen olyf- kastanje- en eindelyk pynbomen, naar het beroemde klooster, dat eenzaam op eene groote uit=gestrektheid groene weide, tusschen hoge pyn en mastbosschen gelegen is. Voor de byzonderheden wil ik het veel op de aange=haalde werken laten aankomen.

den ontvang ons zeer vriendelyk; - de Fra-
te, deurwachter, riep dadelyk een der Paters,
die ons in een vertrek bragt voor vreemdelin-
gen bestemd. Deze leide ons, op ons verzoek
in het klooster rond. In de kerk, die zeer
fraai is, zagen wy een schildery van Maria's
Hemelvaart door Volterrano; eene kapel
van den heiligen Gualbertus, die in 't begin
der elfde eeuw zich hier in eenzaamheid is
komen vestigen; eene andere van de tien eer-
ste broeders, die op eene hoogte naby het
klooster, Paradisino genaamd, als hermi-
ten gewoond hebben. Het klooster is een
groot maar zeer eenvoudig gebouw; -
voor elk der monnikken is een slaap en een
zitvertrek, niet groot, maar zeer goed.
Er is plaats voor 90 tot 100; doch nu zyn
er maar twintig Paters, en tien bedien-
der, zo dat de „Familie" niet meer dan
uit 30 personen bestaat. De Franschen
hadden het klooster vernietigd, en gedeelte-
lyk de bezittingen verkocht; de tegenwoor-
dige regering heeft hetgeen nog voorhanden
was teruggegeven hetgeen zeer bedundend is,
doch voor eerst rust daarop de last, om

Forsyth 112

by te dragen voor pensioenen van geestelyken, die geen goederen meer hebben. Van schilderyen en andere verzamelingen is weinig meer voorhanden; - uit de Bibliotheek hebben de Franschen ook veel weggenomen; toch was er nog de verzameling van alle de prenten van Madonna, en welke tusschen de twee en drie duizend bedragen, door Pater Lotario Bulietti byeengebragt.

Wy hebben vervolgens eene wandeling gedaan; wy beklommen de hoogte waar een klein gebouw, Paradisino genaamd, staat; hier was nu Fra Cosimo, een oud man, alleen; hy gaat beneden in het klooster eten. Hy klaagde dat het fenuntrs zeer koud was. In de kapel hier komen de monniken alle zaturdag de mis lezen. Het gezigt is hier zeer uitgestrekt, men ziet over vele lagere bergen heen, Florence, de valleyen van den arno, en in 't verre verschiet de zee, die men toch alleen by ondergaan van de zon in een helderen avond kan onderscheiden. Op den top van der berg, vier mylen van hier, kan men by 't opgaan der zon de Adriatische zee zien. Wy hebben onze wandeling nog

wat in het bosch voortgezet, waar wy de schone mastbomen bewonderden; - er was een grote aantrekkelykheid in de reine lucht en in de aangename geur die hier heerschte; - er was eene kalmte in dit statige woud, die invloed op de ziel had; my dunkte hier moeten de stormen van het hart op houden, en het is my niet vreemd, dat in tyden van zoo grote beroeringen in de wereld, toen de maatschappy byna alle rust ontzeide, de man van hoger gevoel, vermoeid van menschelyke verkeerdheden te zien, zich hier een rust- en schuilplaats kwam zoeken. Doch niets gelykt het tegenwoordig kloosterleven hier naar, dit heeft even min voor de kloosterlingen zelve als voor de maatschappy eenig nut; - terwyl de rust, die hier in vroeger eeuwen gezocht werd, thans byna overal, midden in de maatschappy kan gevonden worden.

Toen wy terugkwamen, gaf men ons een tamelyk middagmaal; - terwyl de Pater met ons kwam praten. Hy was een beleefd vrolyk man, doch van weinig kennis, zoo my voorkwam. Hy heeft my nog al veel

verhaalt; zyne voorouders waren Belgen, het geen zyn naam nog aantoont, hy heet Arst. De monnikken zyn hier van de Be- nedictiner order; van deselfde order zyn nog twee kloosters in Toscane. De Camal- duli hebben geen ander klooster, dan dat hier naby ligt; zy zyn ook in dit klooster reeds talryker, dan in Valle Ombrosa. Onder de Franschen waren er vyf in hun klooster gelaten, doch die waren gesecularizeerd, in het kloos- ter van La Verna waren er vyftien gelaten, die men monnikken had laten blyven.

Wy hadden op den weg naar het Paradisi- no een basrelief in steen van Gualberto gezien met een Latynsch opschrift om- trent een wonder, dat wy niet begry- pen konden. Myne vraag om uitleg daar- van bragt den pater in verlegenheid. Hy zeide dat Gualberto had hier, aan den rand eener steilte, eene ontmoeting met den duivel gehad; deze had hem willen naar beneden werpen, doch Gualberto had zich tegen de rots gesteld, en die had den

indruk van den Heiligen man bekomen zoo, als of hy van wasch geweest ware, en de Duivel dit wonder ziende, had van zyne pogingen om den Heiligen man naar beneden te werpen afgezien. Maar, als dit het wonder was, moest men de form van Gualbertus in de rots ingedrukt maar niet als relief zien. Dit vond hy ook, maar hy meende dat het relief was naderhand gemaakt ter gedachtenis, en de indruk was welligt omhoog gebouwd; – het was al zoo lang geleden, mogten wy bedenken. Er is vier maal daags godsdienst voor de monnikken, doch wy hebben die niet getroffen, zoo dat wy de monnikken niet bijeen gezien hebben.

Om vier uren zyn wy weder afgereden; op dezen terugweg zyn wy de Fattoria, de hofstede, met de korenschuren, wynkelders enz: enz: wezen zien, het is een groot gebouw, in zeer goed bebouwd land, wyngaarden, olyfbosschen enz: gelegen. Wy vonden er twee monnikken die met de huishouding belast zyn, doch het kleed niet dragen. Zy klaagden zeer, dat het niet was als voor dezen;

De oogst van de olijven is in december

milioenen had het klooster verloren. Honderden plagten jaarlyks geherbergd te worden; by feesten plagt het volk uit Florence naar het klooster te stroomen, niemand werd afgewezen, vier duizend Scudi 'sjaars werd alleen voor 't ontvangen van vreemden besteed. Dit was alles over, nu waagt men van de mildheid der vreemden eerder voordeel dan onkosten van hunne bezoeken verwachten. Alleen met den tyd als zy die pensioenen trekken uitsterven, en er wat goede wynjaren, ook veel koren en oly, tevens met dunnerdere jaren komen, was er verbetering van finantien te hopen. De oogst was vry goed geweest, de wyn zoude niet overvloedig zyn maar goed; van de oly, welke in december geoogst wordt, kon men nog niets bepalen. Ik geloof niet, dat het menschdom by die vermindering der inkomsten van dit klooster veel verloren heeft, minder, denk ik, dan by zyne herstelling.

De morgen was zeer koel geweest, maar de avond was mooi en zacht. Wy dronken

koffy te Pelago, en kwamen tegen tien uren te Florence terug. Ik heb nog wat gelezen en geschreven.

Woensdag 29 September. Heden heb ik veel geschreven. Een gedeelte van den morgen heb ik in de Gallery doorgebragt. Dezen namiddag ben ik met twee Engelschen by Morghen geweest, waar wy zeer mooye platen gezien hebben; wy hebben daarna nog eene wandeling gemaakt, en den avond heb ik thuis doorgebragt.

Donderdag 30 September. Dezen morgen heb ik nog eens met aandacht al de voornaamste voorwerpen van de Gallery bezien: ik ben er nu zoo wel bekend geworden, dat ik weet waarop te letten, welke voorwerpen voor my de meeste waarde hebben, en het is juist als men zoo ver is dat het bezoeken eener gallery het meest genoegen doet; ik ontdekt steeds nieuwe schoonheden, en vindt steeds nieuw genot; het is alweder met groot gespyt, dat ik van al dit belangryke en aangename afscheid neem. Het overige van den dag heb ik besteed voor boodschappen by den Bankier, commissionnair, - met bezorgen en

Itinerario 88.

oppakken voor mijn vertrek naar Livorno; hiernaards ik dezen avond om half acht ben op reis gegaan met een Engelschman, den Hr. Twigram. Wij vonden nog een jong mensch uit Marseille en een gebochelt mannetje uit Venetie als reisgenooten in den wagen.

Van den weg konde ik niets zien wegens den donkeren, hij was zeer goed onderhouden, maar de niet te min reed onze vetturino niet zoo snel als hij had moeten doen volgens de overeenkomst; doch hetgeen erger was, te Empoli gaf hij ons aan een ander over; wij kregen veel slechteren wagen en, dat ons vooral naderhand gebleken is, veel slechteren vetturino; het veel beloven misleide ons, als gewoonlijk, om er in toe te stemmen.

Vrijdag 1 October, om half zeven kwamen wij te Pontadera, en op dien tijd hadden wij in Livorno moeten aankomen; – wij hadden veel onaangenaamheden met den brutalen Vetturino van Empoli, en, na ons aan den Gonfalonière en de Justitie gewend te hebben, reden wij over half acht, met een anderen voerman verder. Dit zijn onaangenaamheden die men met leidzaamheid moet verduren, zoo men het reizen niet wil tegen worden.

Itinerario 91 Petit-Radel III 400 De opgaven en beschrijvingen, bij deze reisjes van Livorno gegeven, zijn mij zeer juist voorgekomen.
Reichard Guide 187. Guida di Firenze i 509.
Forsyth 485.
Petit-R. III 411.

Pontadera is eene zeer regelmatige plaats, met nette huizen, waar veel levendigheid was, en waar de menschen een goed en welhebbend voorkomen hadden.
De weg was altijd zeer goed, overal tusschen korenland met wijngaarden en hooge boomen omplant, zoodat het scheen als of wij door een tuin reden; wij passeerden een zeer kleine stad Cascina, ook een paar nette dorpen. De bergen weken meer en meer weg, wij zagen vlakten als in Holland, nu en dan ook kanalen, overal het land met zorg bebouwd. Om half twaalf kwamen wij te Livorno aan, en na ontbeten te hebben begonnen wij onze wandeling, om het belangrijkste te zien
In Livorno zijn bijzonder de werkplaatsen van het Koraal; wij zijn er een wezen zien. In den ruwen staat wordt het aangebragt door de koraalvisschers die het op de kusten van Sardinie en van Barbarije halen; wij zagen het in dien staat van allen glans beroofd; eenige mannen met groote veilen en zagen braken het in kleine stukken, die vervolgens geboord werden, op groote slijpsteenen rond of andere vormen geslepen; zoo werden het per-

Petit. R. 406. La Guida de Firenze c. 516.

len, welke men uitzoekt naar de grote en naar alle de nuances der kleur. Met dit werk waren vele vrouwen bezig, en een aantal andere kwamen om koralen af te halen en aan huis dit werk te doen. De donkere kleuren zyn het meeste waard, alleen de rozé rode kleur, die zeldzaam is, wordt nog duurder betaald. Wy zagen een fraaye snoer, die 18 zecchini kostte. Er zyn zeven kleuren, die elk een byzonderen naam hebben.

Wy zyn de Darsena en de Haven wezen zien, deze viel my niet mede: zy is niet zeer groot en ook niet zeer veilig, zo 't schynt; want aan den zuiden en zuidwesten wind zyn de schepen altyd meer of min blootgesteld. De gansche kust tot by den mond van de Arno dient voor legplaats der schepen. De darsena is een gegraven dok, waar de schepen hersteld worden. Wy zagen hier het marmeren Standbeeld van Ferdinand I staan, met de vier barbaarsche slaven aan zyne voeten; deze zyn van brons en zeer goed gemaakt. De haven en de Molo tot aan den Baaktoren zyn de gewone wandelplaats; het is er in den zomer 's avonds altyd frisch, en men heeft er een mooi uitzigt over de zee en op verscheiden eilanden,

Petit. R 408

die ons de lucht nu niet toeliet te zien. Eene andere wandelplaats leveren de wallen (bou-levards) aan de zyde van de Jodenbuurt; - wy zagen deze in het gaan naar het Kerkhof der Engelschen, waar alles schitterde van wit marmer, dat hier, naby de steengroeven, zeer goed koop is. Voor my hadden deze monumenten weinig belang, want als voortbrengsels der kunst, of als treffende voorstellingen van den dood, vond ik er niet een merkwaardig. De graven myner lands-lieden konde ik niet gaan bezoeken, omdat ze te ver af waren; zy zyn met de Duitschen ver-eenigd; elke godsdienstige sekte heeft haar eigen begraafplaats.

Er zyn drie Lazarets voor de schepen die hier aankomen: San Rocco het naast by de stad, voor de minst verdachte, waar doorgaans de menschen 20, het goed 30 dagen Quarantaine moet houden; - San Giacomo voor meer verdachte, waar van de minder meestal 25 voor de goederen 35 dagen bepaald worden; - eindelyk San Leopoldo, op eene geringen afstand van de stad, het nieuwste door den Groot Hertog Leopold gebouwd, is voor de ge-vaarlykste schepen; hier moeten de menschen 40 de goederen 50 dagen blyven, somtyds nog langer. Men roemt zeer de inrigting dezer Lazarets, die ontege-

gens nadrukkelyker zyn dan hier, om de aanhou-
de gemeenschap met de havens van den Levant,
waar zoo dikwyls pest is. Wy hebben ons verge-
noegd met het Lazaret San Rocco te zien. Ik zal
het niet beschryven, omdat het hoofdzakelyk
overeenkomt met die van Treist en Venetie, die
ik te voren gezien had. Hier heeft ook elke lading
haar eigen wachter welke dagelyks zyn arm in elke
baal moet steken om te beproeven of er besmetting
in is. De magazynen waar de goederen aan de
lucht worden bloot gesteld, zyn zeer groot, en
men neemt groote zorg om te maken dat elke
lading van alle goederen en menschen afgezon-
derd blyve. Voor elk gezelschap van personen,
die met hetzelfde schip gekomen zyn, is ook
een wachter, die zorgen moet, dat zy met
niemand anders gemeenschap hebben. De
plaats, waar de passagiers wonen is een eiland
en wordt ook Isolatto genaamd, hier heeft
elk gezelschap zyne byzondere vertrekken, en
op het gansche eiland mag niemand vreemd
komen. Eene kapel is zoo gebouwd, dat allen
den dienst kunnen zien en hooren zonder zich
onderling aan te raken. Die van de schepen
kunnen in schuitjes komen en, in het kanaal
rondom het Isolatto blyvende, mede den dienst

bywonen. De wachters voor de goederen mo..
gen met niemand, ook onder zich niet; die voor
de menschen met geen anderen, dan waarover
zy gesteld zyn, gemeenschap hebben. Deze
lieden aan zoo veel gevaar bloot gesteld, en
zulk een treurig leven leidende, trekken maar
drie pauli (15 stuivers) daags, doch zy ontvan..
gen nog al veel van de eigenaars der goederen,
en van de personen die „in contumacia" zyn.
Er was een Turk uit Tunis in quarantaine
(dit is hetzelfde als in Contumacia) met eene,
ons zyn bediende, een moor, die zeer zwart was.
Wy zagen ook een aantal Koraalvisschers, die qua..
rantaine in hunne vaartuigen hielden. Voor wei..
nig weken, zeide men ons, waren er 180 Ma..
hommedanen geweest, welke van Mecca terugkwa..
men, en gedeeltelyk te Algiers, gedeeltelyk te Ale..
xandrie t'huis behoorden. Zy waren op de Ita..
liaansche kust gestrand en hadden daar alleen
een slegt vaartuig bekomen, hetgeen op de kust
van Toscane vergaan was, zoo dat zy alleen in
dit lazaret gebragt waren, en zeer lang ge..
bleven waren; - gelukkig waren zy vry van pest,
maar vele hadden andere booze ziekten en men
had moeite gehad hen gezond te maken. Onze
leidsman zeide ons, dat hoewel zy van het graf

van Mahomet kwamen, zy niets minder dan kei„
hy waren. De meeste zyn reeds naar hunne be„
stemming afgereisd, eenige zyn nog „in pratica„
dat is, ontslagen uit de quarantaine in Livorno.

By het wandelen door de stad hebben wy meer dan
eens de Piazza Grande gezien, die merkelyk
zeer mooi is; - het Paleis van den Groot Hertog,
dat hier staat, maakt weinig vertooning. De Ca„
thedrale is eene mooye Gothische kerk; maar
toch niet uitsteekend. Zeer mooi is een der stra„
ten, Via Grande, welke regt en breed is en nagenoeg
overal met goede huizen bezet; zy doorsnydt de
gansche stad. De voorsteden zyn groot, en alles
duidt eene toenemende en welhebbende bevolking
aan. Wy zagen ook het gedeelte dat men Klein
Venetie noemt, omdat er kanalen doorlo„
pen; toch gelykt het niet veel op Venetie.

Men zeide my, dat de bevolking 70 duizend be„
loopt, waarvan 19 duizend Joden; eenige van
dezen zyn millionairs.

Wy zyn de zoogenaamde Bottini wezen zien,
dit zyn een groot magazyn voor oly, door de
regering gebouwd, waarin 311 putten of bakken
(bottini) zyn, gansch van leisteen gebouwd, welke
ieder van 72 tot 78 tonnen (barili) oly bevatten,
Saam kunnen er 24 duizend tonnen geplaatst

worden; - men giet de oly uit de vaten in deze putten, en schept ze daaruit als men ze nodig heeft. De regering verkoopt deze putten van de kooplieden, en er is een algemeene zorg voor de bewaring van wegen de regering. Het gebouw zelve is met grote gewelven. Deze ganische inrigting schynt uitstekend goed te zyn, en van te meer belang, dewyl olyeen der voornaamste voortbrengsels van dit land is. Er zyn ook korenmagazynen van de regering, doch die heb ik niet gezien.

Men heeft ons de baden gewezen, die onlangs gebouwd zyn, ook hier bemerkte men den overvloed van het marmer; zy zyn allen te gelyk voor zout en voor zoet water, toch is de prys maar drie pauli. Er zyn 30 badkamertjes.

Wy zyn in twee winkels van marmor en albaster geweest, waarvan de een van Micali zeer beroemd is, en zoo wy vonden met alle regt. Het is in der daad eene gallery van voorwerpen van kunst: marmeren kopieën van de schoonste antiken, vazen en allerhande andere zaken van albast, alles doorgaande zeer goed uitgevoerd. Het was niet mogelyk hier wat iets te koopen, want de pryzen waren niet hoog, ter zake van de nabyheid der steengroeven.

III 405.

De Grieksche kerk was niet open; dit was my byna onverschillig, omdat ik twee dergelyke in Triest gezien heb.

Des avonds zyn wy in de Synagoge geweest, zy wordt voor een der schoonste van Europa gehouden. Als gewoonlyk is zy zeer eenvoudig ingerigt. Petit Radel beschryft ze zeer goed. Wy zagen ze zeer gunstig, het was juist groote verzoendag zoo ik my niet bedrieg; men noemde het hier Gran Digiuno; - de verlichting zoo wel van lampen als waschlichten was uitsteekend schoon. Er waren veel Joden, allen hadden witte shals met zwarte randen om. Veel welgekleede Hebreeuwsche vrouwen zagen wy by 't heengaan naar de Synagoge komen, verscheiden onder haar hadden fraaije houdingen en gelaatstrekken.

Livorno heeft, als andere koopsteden, het belangryke voor den reiziger, dat men lieden van alle natien ziet, en de gelaatstrekken en kleederdragten eene verscheidenheid opleveren die men anders niet aantreft; byzonder zyn de Oosterlingen hier merkwaardig. De vrouwen kwamen my mooijer voor dan in Florence; in den burgerstand dragen zo algemeen een witten doek over 't hoofd, die zo hier Mezaro noemen, welke zoo goed staat en in Florence byna niet meer gedragen wordt.

Wy hadden maar even tyd, om een matig mid,

Petit-R. III. 376.

Een kanaal graat van Livorno naar Pisa en dient naar het vervoer van de goederen op de Arno.

Zie het aangehaald berigt omtrent zyne regering.

Guida di Firenze 440. Petit-Radel III 377.
Forsyth 10.

dagmaal te houden, en daarna in allen spoed naar Pisa te ryden, waar wy om tien uren aan,, kwamen.

Van den weg tusschen de beide steden kon.. den wy niet anders zien, dan dat wy door een vlak land reden, dat doorsneden is met veel kanalen, waarover verscheiden bruggen lagen die wy passeerden. Meer geloof ik niet dat wy over dag zouden hebben kunnen zien. Deze kanalen zyn veel onder Leopold gegraven, die veel gedaan heeft, om dit land droog en gezond te maken.

<u>Zaturdag 2 october</u>. Reeds vroeg hebben wy onze wandeling door <u>Pisa</u> begonnen. De Arno is hier zeer breed, en treffend schoon zyn de kaayen daar langst, welke men <u>Lungarno</u> noemt. Er zyn drie fraaye bruggen waarvan eene gan,,sch uit marmor bestaat; op deze heeft men een uitstekend gezigt op die kaayen welke de bogt van de rivier volgen, en met zeer goede gebou.. wen bezet zyn. Men meest ons het Paleis van den Groot Hertog en nog andere Paleizen; van de kerken ~~in~~ die in deze streek van de stad staan, merkte ik op Santa Maria della Spina, waarvan de Gothische voorgevel getuigt, dat zy uit het hart der middeleeuw is overgebleven.

Wy passeerden een gebouw, dat beneden met

Guida 509.

Men noemt deze bouwstijl van bouwen Lombardisch; sommigen in Italie ook Gothisch, doch het is minder dit, dan Grieksch.

portiken voorzien is, waaronder men by slecht weder wandelt, en boven tot lokaal dient voor het Uffizio dei Fossi; dit is hier een tak van bestuur even als by ons dat van de Dyken. Men noemt dit gebouw <u>Loggia di Bianchi</u>. Onder Portiken, welke tegenover deze waren, za- gen wy markt van groenten enz: houden.

Wy gingen de vier voorname gebouwen bezig- tigen welke zoo beroemd zyn. Naby de stads- muur staan ze byeen, en vormen een soort van geheel, dat vol majesteit is. De <u>Cathedrale</u> even als de andere, is van wit marmor gebouwd. De bouworder was my vreemd, hoewel ik ze toch meer gezien heb, maar in de laatste maanden niet. De vereeniging van vele Griek- sche kolommen, inwendig in kleine hoogte boven elkander geschaard, overal met kleine en grote, altyd ronde geen spitse, bogen vermengd; dit maakt een geheel, dat wel niet onaangenaam is, maar toch weinig majesteit heeft. Inwendig zyn mooye grote zuilen, maar ook vele klei- nen, en een aantal die niets ondersteunen. Er zyn nog meer fouten die den indruk ver- minderen, en zelfs den ongeoefenden in het oog lopen. Men heeft by de inrigting voor den ere- dienst ook het inwendige te veel verdeeld en

versnipperd. Toch is er veel moois, en bewon„
dert men vooral dit gebouw als men be„
denkt dat het van 1064 tot 1118 gebouwd is.
Het zoude overbodig zijn deze kerk en de
andere gebouwen te beschryven, dit is in de
aangehaalde werken omstandig gedaan.
Onder de schilderyen heb ik niets bewonderd,
dan eene Agnes van Andrea del Sarto, deze is
allerliefst.
De kerk van San Giovanni of Battistero, wel„
ke op dezelfde wys gebouwd is, vond ik uitwen„
dig zeer mooi, inwendig niet zeer.
De Toren is nog meer overhellende, dan ik my
had voorgesteld; de bouworde is als de andere
Het Campo Santo, in 1278 begonnen, is een uit„
stekend schoon Portico. Sedert 46 jaren be„
graaft men er niet meer, want zoo lang is
het geleden, dat Leopold heeft ingevoerd, dat in
Toscane alle begraafplaatsen op een geruime„
afstand der steden moeten zyn. Somtyds heeft
men toch uitzondering gemaakt.
Algarotti ligt hier begraven. Frederik de Groote
heeft hem een monument laten oprigten,
waarop staat „Algarotti non omnis" —
In den tyd der Fransche regering heeft men
hier veel Romeinsche en Grieksche oudhe

den geplaatst, vooral sarcophagen, die elders verspreid waren, en ook die door particulieren vereerd zyn, sommige zyn merkwaardig.
Veel meer belang hadden voor my de frescos waarmede de muren beschilderd zyn, en eenige oude schilderyen uit kloosters enz: byeengebragt, die in de kapel zyn opgehangen. Onder deze waren er van Apollonio Greco van 1200; – Duccio di Siena van 1205 tot 1255; – Van Cimabue; – Barnabé da Modena; – Gentile di Fabriano; – De frescos zyn van Giotto en andere eerste schilders. Ik heb eene beschryving van dezelve gevonden door Lasinio, waartoe ik my verwyzen kan. Ik zie steeds met meer genoegen en belangstelling deze eerste voortbrengsels van de herlevende genie voor de kunst. Men ziet er de voortgaande ontwikkeling in; de pogingen om het geen de verbeelding en het gevoel schiep, uit te drukken, en den voortgang in het slagen van die pogingen; de geest van den tyd is er dikwyls ook in te vinden, onderwerpen, wyze van voorstelling, uitdrukkingen van gelaat, kleding, dit alles heeft een byzonder belang, het geen toeneemt als men deze stukken meer en

Guida di Firenze 500.

Forsyth 20. Petit-R. III 392.

Te Livorno en hier zie ik boeven (gallyslaven)
op de straten werken, om het vuil weg te ruimen.
Die voor het leven veroordeeld zyn, dragen ge-
le, de andre rode pakken.

meer ziet en zich dus aan het geen men er in vin-
den kan gewoon wordt. Eenige stukken, waar-
van in het aangehaald boekje afteekeningen ge-
steld zyn, vond ik werkelyk zeer schoon.

Wy zyn ook in de <u>Kerk van San Stefano</u> geweest, zy
is zeer net doch vond ik er niets dat my trof dan
de Turksche vaandels waarmede zy versierd is, die
herinneren aan gansch andere tyden dan die waarin
men de Grieken zonder bystand laat worstelen.
Naast de kerk is het paleis der Ridders van San
Stefano en de plaats waarop de twee gebouwen
staan heet <u>Piazza de Cavalieri</u>. Men zegt, dat
de toren waarin Ugolino met zyne kinderen van
honger zyn omgekomen, gestaan heeft waar nu
dit paleis staat.

Van de <u>Universiteit</u> (Sapienza) konde ik niet
veel vernemen, omdat het Vacantie was. Ik be-
kwam een gedrukte lyst van de voorlezingen,
welke eenig denkbeeld geeft van den staat van
het onderwys. Het geen my geen gunstig teeken
was, is dat de lessen niet voor 11 november aanvan-
gen, en reeds met den aanvang van Juni eindigen.
Er zyn gewoonlyk ongeveer 600 Studenten.
Behalven deze is nog voor Toscane eene Uni-
versiteit in Siena; doch die is minder bezocht.
Het lokaal is in Pisa uiterst middelmatig.

Forsyth 32. Petit-R 397. III.

Men had my zeer aanbevolen, om de Certosa en Bagni di San Giuliano, naby Pisa, te bezoeken, doch het weder was al te slecht.

Forsyth 37. Guida di Firenze ed. 481.

Itinerario 93. Reichard 189

Pisa is de verblyfplaats van vele vreemdelin-
gen wegens het zachte en aangenaame klimaat,
vooral in den winter.

Tegen een uur hebben wy Pisa verlaten, en wa-
ren voor drie uuren in Lucca. De weg was zeer
fraai tusschen welbebouwd land met wynstokken
omplant; wy passeerden eenige dorpen, die een
goed voorkomen hadden, doch waarvan ik alleen
dat by name ken waar wy op het grondgebied
van Lucca kwamen, Ripafratta. De tolbedien-
den van den kleinen staat waren zeer beleefd.
Hier was het land heuvelachtig, eene ruine van
een middeleeuwig slot lag op de hoogte; regts
hadden wy steeds bergen en vele landhuizen aan de
helling.

Lucca heeft 32 duizend inwoners en is, zoo my
voorkwam, goed gebouwd, de huizen zien er goed
onderhouden uit, en de straten zyn goed geplaveid;
over de levendigheid kunde ik niet oordeelen;
het weder was zoo slecht dat men in elke stad de
straten ledig zoude gevonden hebben.

Het paleis van den Hertog is een grootsch ge-
bouw, de vorst was thans hier. De Chiesa
San Michele heeft een marmeren gevel met vyf
kleine kolommen boven elkander, zoo als de Lombar-
dysche kerken in 't algemeen; gelyksoortig is de voor-

De nog veel kleinere staten Massa en Carrara (met 20,000 inwoners) vormen zaamen een vorstendom onder de regering van de moeder van den hertog van Modena.

gevel van de Cathedrale. Alleen deze heb ik inwen=
dig bezigtigd; zy is in denzelfden styl gebouwd als
die van Pisa, en heeft veel majesteit in haren gehee=
len indruk; doch kwam zy my te smal en te hoog
voor hare lengte voor. het „volto santo" een heilig
en zeer wonderdadig kruis staat in een opzettelyk[?]
tabernakel in de kerk; het was met twee voorhan=
gen bedekt, die niemand dan de daartoe gestel=
de priesters mogen opheffen„; zoo dat ik het niet
gezien heb. Onder de schilderyen merkte ik op
eene Maria met Jesus en twee heiligen door
Fra Bartolomeo; de uitdrukking is allerliefst.
Ik zag in deze kerk eene bus opgehangen, zoo
als ik ze nog niet heb aangetroffen: Restitu=
zioni devote all' erario publico." —

De wallen zegt men leveren eene allerliefste
wandeling; daarvan belette my de sterke regen
het genot.

Er is hier ook eene Universiteit, doch ik had
geen gelegenheid daarvan iets te vernemen.

Deze kleine staat wordt geregeerd door den zoon
van den Koning van Hetrurie; de koningin is
nog geen jaar geleden in Rome gestorven. Na
den dood van Maria Louisa wordt deze vorst
Hertog van Parma, en vervalt Lucca aan Tos=
cane; dan zal er weer een klein vorstendom min

Itinerarii 94.

der zyn.
Lucca wordt ook om het goede klimaat door vele vreemden tot woonplaats gekozen. De zoogenaamde Baden van Lucca zyn veertien mylen ten noorden van de stad, naby Garfagna, aan den voet van 't gebergte, de landstreek moet allerliefst zyn. Behalve die zyn er nog veel andere baden ook nader by de stad.

Daar wy geene gunstige omkeer van het weder dorsten verwachten, besloten wy, om spoedig den weg naar Florence te vervolgen. wy reden dus denzen avond nog naar Pistoja. De weg liep eenigen tyd volkomen regt en nader hand slingerend, altyd tusschen land dat in zeer kleine stukken afgedeeld was, met de grootste zorg beplant en bebouwd; elke klei ne akker had rondom hage populieren en wyn ranken daaromen daartusschen hangende, thans waren die met vele druiven beladen, en wyl hun groen zeer mooye kleur had; dit maakte eene allerliefste uitwerking, welke ons byzonder trof als de zon somtyds even doorbrak, doch dit was al te zeldzaam. De huizen zyn middelmatig, gedeeltelyk over het land verspreid, en gedeeltelyk in dorpen by

Wy passeerden het stadje Pescia, het vlek Borgo Buggiano, en nog verscheiden dorpen, waarvan ik de naam niet weet.

Itinerario 95. Guida de F. . 472

Guida di F. 467. Itinerario 96. Reichard 190

een; - van de menschen konden wy niet oor-
deelen, want die schuilden allen voor het
slechte weder. De bergen, welke wy op eenen
geen afstand zagen waren ook doorgaande be-
bouwd, en wy werden telkens villa's, kerken
kloosters en boere wooningen gewaar, die
tot groot sieraad van dit land verstrekken.
Voor wy in Pistoja kwamen reden wy toch
door een bosch dat onze voerman zeide
dat eenzaam en niet geheel veilig was;
de donkerheid verhinderde ons iets te onder-
scheiden. In de herberg vonden wy gebrek
aan alles

Zondag 3 october Voor het aanbreken van
den dag hebben wy Pistoja verlaten, en ik heb
dus deze kleine stad niet kunnen zien. wy
zyn niet door Prato maar, regts af, den weg
waarby Poggio a Cajano gereden. dit is een groot
landgoed van den Groot Hertog; hier werden door
den toenmaligen eigenaar de Grieken, die uit Con-
stantinopele vlugteden eene schuilplaats verleend,
en hier is Bianca Capello vergiftigd gestorven.
Dezen morgen was het weder wat beter en de
Zondag gaf aanleiding, dat de weg vol men-
schen was; hunne kleeding droeg de blyken van

grote welhebbendheid, en hunne gelaatstrekken duiden een goed, welgezind volk aan; wy vonden de vrouwen veel mooijer dan in en om Florence, verscheiden hadden schone edele trekken, hetgeen men in de stad zelden ziet, daar zyn zy op zyn best „jolie;" byna nooit „belle;" – in Rome is het omgekeerd. De dragt van den witten sluijer over het hoofd, zoo als wy op den weg al de vrouwen zagen hebben, staat ook, naar my dunkt, veel beter dan de zwarte manshoeden.

De dorpen volgen zich zeer schielyk op, het land is veel bewoond, overal hangen de wyn-ranken als festoenen langs den weg. De olyf-boom is ook byna altyd in het gezigt.

Te Peratola hadden wy het ongeluk, dat de yzeren hoepel van het wiel brak, zoo dat de voerman een ander wiel moest lenen, dit was de oorzaak dat wy niet voor by negen uren in Florence aankwamen.

Ik ben dezen morgen overleggingen omtrent myn vertrek van hier wezen maken, heb ook nog wat rondgewandeld en kerken bezocht, die ik toen reeds gezien had. Men hecht hier zeer veel aan het bywonen van de godsdienstoefeningen, en er

Gerade der Pl. 322

is doorgaans aandacht en stilte in de kerken, lieden van alle leeftyden en standen ziet men eerbiedig nedergeknield, als de schel aankondigt dat de ouwel veranderd is in Jesus. het is de oneindige herhaling van de mis, die my altyd voorkomt, eene ceremonie te zyn die de rede beledigt en van allen zin beroofd is; er is niets in dat weezenlyke godsdienst kan genoemd worden; - ik weet wel dat men aan elke beweging van den priester, aan alles wat by de mis gedaan wordt een allegorischen uitleg geeft, doch dit maakt het geheel nog onzinniger naar my voorkomt, het is een spel, dat bespottelyk zyn zoude, zoo de zaak die men bedoelt te vertoonen niet zoo ernstig was.

Ik ben in de kerk en het klooster d'Ogni Santi geweest; van de schilderyen heeft my niets getroffen dan de frescos in de omgangen van het klooster welke zeer fraai zyn, en het avondmaal van Domenico Ghirlandajo in het refectorium, dat voor de geschiedenis der kunst en voor de uitdrukking der hoofden merkwaardig is; het gelykt volkomen op dat in het refectorium van Santa Croce. In het leven van den heiligen Franciscus, dat in de frescos voorgesteld is, komen zonderlinge gevallen voor; by uitstek

Ende de F. 465

draads vind ik de Stigmatisatie. De kap van den heiligen man wordt in dit klooster als reliquie bewaard, doch ik was niet nieuwsgierig die te zien.

Dezen avond heb ik met twee Engelschen eene wandeling gemaakt buiten de Porta di San Frediano, naar den Monte Oliveto, dit is links van de rivier, beneden de stad. Het was een mooije avond, het gezigt is ook van deze plaats zeer uitgestrekt en schoon. Ik heb nu al de belangrijke punten rondom de stad bezocht, en het schone dal van de Arno van onderscheide kanten gezien.

Wij zijn naderhand geweest in het koffijhuis dell' Arco demolito, bij de Ponte della Trinita; hier waren vele dames, het gelijkt naar de koffijhuizen van Venetie; ik ben er dikwijls geweest en vind het beter dan andere die ik hier gezien heb, ook dan dat bij de Domkerk, waar het wel vol is, maar niet zoo goed gezelschap.

Maandag 4 october. Heden was het San Francesco, en hoewel dit eigentlijk geen heilige dag was, werd het door de Florentijnen als feestdag beschouwd; zij zijn zer af van alle dagen der week

Die 29 Sept. Geridi de F. 37.

te arbeiden, elke gelegenheid nemen zo waar om zich daarvan te ontslaan; in den korten tyd, dien ik hier geweest ben, heb ik reeds een aantal zoo ge-naamde „mezza festa" gezien; dat zyn dagen die niet meer heilig zyn maar toch met ledig-heid en kerkplegtigheid gevierd worden. Het Museum is dan ook gesloten somtyds om 12 uren ten geheel; dit is eene groote teleurstelling, heden was het ganseh toe. Wy denken het moest juist op die dagen open zyn.

Ik heb my nog met eenige beschikkingen voor myn vertrek bezig gehouden, een bezoek ge-maakt, wat opgepakt. Om 2 uren ben ik met den heer Wiyman, by den restaurateur Vigny wezen eten; wy vonden het niet best.

Voorby het Palazzo Riccardi gaande, zyn wy de kapel wezen zien hetgeen my tot nog toe mislukt was. Het is er zoo donker dat men kaarslicht nodig heeft, om de a fresco schilde-ryen te zien; dit benneemt veel van de uitwerking die zy anders zouden kunnen maken: wy merk-ten alleen veel goede natuurlyke gezigten op. De Franschen hadden aanstalte gemaakt, om ze van hier naar eene andere plaats over te brengen

Guide de F. 468.

Veel menschen gingen niet verder dan het gewezen klooster van San Domenico, naby de genoemde Villa.

en dit was gewis een zeer goed plan.

Wy zyn vervolgens gegaan naar Fiësole, waar het, ter gelegenheid van San Francesco kermis was. De menigte die derwaarts ging was zeer groot; maar dit maakte het klimmen lastig. Wy wandelden langs de Villa Pal..mieri de' tre visi, waar het gezelschap van Boccaccio in 1348 zich ophield, om de pest te ontvlugten, en zich vermaakte met verhalen; in de kerk Santa Maria Novella hadden zy elkander ontmoet. Fiësole, in oude tyden groot en beroemd, is nu een onbeduidend vlek. Er stonden kramen met allerhande waren en het volk drong zich van alle kanten door een. Eigentlyke vreugd zag ik weinig; dansen doet men by die gelegenheden in Italie byna niet; een zoogenaamd bal, in een gemeenen theater, verdient niet genoemd te worden. In de kerken drongen de menschen om een oogenblik te knielen en dan weder heen te gaan, byzon..der in die van het klooster van den Heilige, wiens feest het was; deze was fraai opgesierd, en aan de deur was de aankondiging opgehangen: Oggi indulgenza plenaria per la

p.104.

festa del Serafico S. Francesco. In de nabygelegene kerk van S. Alessandro, die onlangs opgemaakt is, zyn zeer mooye kolommen die nog van het oude Fiesole zyn overgebleven; anders is er byna niets meer van oudheden voorhanden. In de andere kerken zag ik niets dat my byzonder trof.

Op de hoogte naby de kerk van San Francesco is het gezigt op Florence en de vallei van de Arno by alle uitnemendheid schoon. Forsyth geeft er eene goede schets van. Toen ik my hieraan verzadigd had, ben ik in de menigte teruggewandeld; myn reisgenoot had ik in het gedrang verloren. Het volk van Florence is onbelangwekkend, by gelegenheden als deze; het heeft niets van die beschaafdheid en elegantie, die het uiterlyk der Franschen van alle standen steeds eene zekere bevalligheid geeft; en ook niets van de eigenaardigheid in karaktertrekken en kleding, die het Romeinsche en Napolitaansche volk zoo merkwaardig maken. Men ziet de Florentynen groote welhebbendheid aan, maar geene fyne kentering, hunne kleding is kostbaar, doch bootst de kleding der

hoogere standen nog, zonder uitzondering; de eenige bijzonderheid, die bij de vrouwen nog vrij algemeen bestaat, is de dragt van zwarte manshoeden; en deze nemen ze meestal van kastoor, terwijl stroo veel beter staat, ligter is en veel minder kostbaar is; doch dit laatste is juist eene reden, om het niet te dragen.

Ik vond thuis komende een kaartje voor het theater van den heer Demidoff, 't geen mij de bankier bezorgd had; doch ik was te moeij en bedacht, dat ik den volgenden nacht niet zoude kunnen slapen; daarom zag ik hiervan af, en bleef slechts nog wat schrijven.

Dingsdag 5 October. Voor het laatste ben ik nog eens in het Paleis Pitti en in de Gallery geweest, en heb bijna den gantschen voormiddag daaraan besteed. Ik wil er nu toch ook iets van optekenen, hoewel ik het meeste op mijn geheugen kan laten aankomen.

De Wr. W. is een jonge geestelyke van Walthamstow by Londen.

Itinerario 97.

Pratolino is omtrent twee uren van Florence. Zie 9 Sept.

Na afscheid genomen te hebben van de menig-
ge kennissen, die ik gemaakt had, de dame
Douglas, den heer Wigram en nog eenige heeren
aan tafel, wier namen ik niet eens ken, ben
ik om half vyff, met den „Corriere", naar Bolo-
gna op reis gegaan. Op dezen weg passeert men
een tak van de Appennynen, die vry hoog is en veel
mooije gezigten oplevert. Het eerste gedeelte had ik
reeds gezien, toen ik naar Pratolino was gegaan,
deze villa lieten wy nu liggen aan onze regter hand.
De begraafplaats van Florence is een uur van
de stad af, aan den weg dien wy reden. Leopold
heeft het begraven in kerken en in de steden afge-
schaft, en dit is sedert niet weder ingevoerd.
Te Fontebuona zagen wy een landhuis van den
Groot Hertog; het getal van de vorstelyke vil-
las is zeer groot, maar zy zyn meestal zeer een-
voudig, en in haren oorsprong alleen huizen
van de familie der kooplieden Medicis. —
Zoo lang het dag was, hadden wy zeer mooi
uitzigt op Florence en de vallei van de Arno;
de maan gaf naderhand wel licht genoeg, om
de omtrekken der bergen te onderscheiden,
maar niet om in de verte te zien. De land-
bouw en de beplanting van olyf- en andere bo-
men namen steeds af, naar mate wy de Appenny-

Om over de hoogte te komen spande men voor de vier paarden nog twee ossen; dit was tusschen Covigliajo en Filigare. Wy kwamen hier ook van het Toscaansch op het Pauslyk grondgebied. Wy werden hier door geene „dogana" lastig gevallen.

nen beklimmen; de dorpen werden kleinder en armoediger, de huizen, die aan de helling der bergen verspreid stonden, zeldzamer; – eindelyk was er niets meer dan schrale weide en weinig eenzame woningen. Wy passeerden den berg, genaamd Il Giogo, het dorp Pietra-Mala waar men met de Vetturini gewoonlyk overnacht in eene herberg, die Lady Morgan zeer aardig beschreven heeft; wy kwamen daarna aan den Monte Fo, waar dikwyls de wind zoo sterk is, dat hy de wagens omverwerpt. Het was nu zeer stil, maar doorgaans bewolkt; ik wandelde, by het aanspannen, vooruit, en stond spoedig gansch alleen in het midden der bergen. Er is altyd in zulke oogenblikken iets treffend, dat voor my zeer aangenaam is: in de grootste eenzaamheid van de natuur gevoelt zich de ziel niet alleen.

In de nabyheid (van den weg) (½ myl verwyderd) zyn nog de sporen van een vulcaan; er komen vlammen uit den grond op, en wat verder is een bron van water, dat brandt, als men er vuur by brengt; doch ik had geen gelegenheid, om derwaards te gaan.

Woensdag 6 October. Wy daalden vervolgens het gebergte aan de andere zyde weder

Turkye.

Ik heb voor de vracht van Florence naar Bologna tien franceſconi betaald.

af, doch de morgenstond was in nevels gehuld, zoo dat wy het heerlyk gezigt, dat men tusschen Lojano en Pianoro heeft, niet konden genieten; men ziet er over de vlakte van Bologna, die zich tot aan de Po en de Middellandsche zee uitstrekt, en heeft de Alpen in 't verschiet. Dit zyn teleurstellingen, die men op reis dikwyls heeft, en die op het oordeel van reizigers veel invloed hebben; de een vindt niets belangrijk, op de plaats, die anderen heeft opgetogen; het gunstig of ongunstig weder, het oogenblik van den dag, waarop men zeker punt ziet, maken het grootste onderscheid.

Wy bespeurden toch, by het afdalen, dat de vruchtbaarheid en bevolking wederkeerden, en eindelyk waren wy in eene fraaye vallei met vele wyngaarden, en zeer goed bebouwd land; door deze reden wy tot naby Bologna, waar wy om 9 uren aankwamen.

Myn reisgenoot was geweest de Zwitsersche Consul in Livorno, een zeer beschaafd en welonderrigt man, die veel gereisd had. Hy heeft my onder anderen verhaald, dat hy in den zomer van 1820 in Smyrna en Constantinopole geweest was. De opstand der Grieken was toen nog niet uitgebroken en men

Turkeye.

geheel niet vermaeld. Onder de groote onaange-
naamheden van 't verblyf in deze plaatsen,
vooral in Constantinopele, noemde hy my:
1º. de pest waaraan men altyd blootgesteld is;
men moet ten uiterste (tegen dit kwaad) op zyn hoeden zyn, en
toch komen telkens Christenen daarvan om;
terwyl hy in Constantinopele was stierf een
der bedienden in 't huis van den Franschen
gezant van de pest; in eene Fransche familie
by welke myn reisgenoot gewoond had, was
eene dochter aan de pest gestorven, en een
neef van hem was niet lang geleden te
Smyrna door dezelfde ziekte omgekomen;
2º. het gevaar van brand. De huizen zyn alle
van hout, en zeer menigvuldig worden zy
in groot getal door 't vuur verteerd; de wo-
ningen der Franken zyn daar voor, even
min als die der Turken, beveiligd. 3º. de be-
ledigingen en mishandelingen, die de Tur-
ken de Christenen aandoen. Hiervoor kan
men nooit zeker zyn; men wordt niet alleen
bespot, maar bespogen, en dikwyls nog grover
bejegend. Hierby moet men nog tellen de ver-
schrikkelyke vuilheid honden die alle plaatsen
vervullen, en de Turken laten gaan; maar

Turkye.

de Christenen en Joden aanvallen; terwyl men zich niet tegen deze dieren verdedigen mag, omdat zy als heilig beschouwd worden.
4º Het gebrek aan goede levensmiddelen. Die zyn byna niet verkrygbaar; zelfs het brood is naauwlyks te eten; het wordt slecht toebereid van slecht meel, dat uit de magazynen der regering verkocht wordt. Als men deze en andere byzonderheden hoort, moet men zich verwonderen, dat nog Christenen daar by verkiezing blyven wonen.

Reeds op den weg en vervolgens in de stad zagen wy een ~~groot~~ aantal grote lange (liggende) tonnen, op wagens, met ossen bespannen. In deze tonnen waren de druiven met haar vat, zoo als men ze van de boomen geplukt had. Het is hier de gewoonte, om ze op die wyze aan de partikulieren in de stad te brengen, die ze dan zelve in hunne kelders laten uitpersen en gisten, voor hunnen eigen voorraad van wyn.

Ik had te voren reeds het belangrykste van Bologna gezien, en het weder was niet gunstig, om dit maal wandelingen in den omtrek te maken; ik maakte dus (gebruik van eene) gelegenheid, om nog

heden mijne reis te vervolgen. In den tijd, die my overbleef, ben ik de Gallery Marescalchi wezen zien. Ik zag er een der beroemdste stukken van Correggio, namelyk zyn Salvatore. Het is het beeld van Jesus zittende voorgesteld. Ik vond met al de volmaaktheid der kunst, toch niet, dat dit stuk zulk een diepen indruk maakte, als ik verwacht had. Er was nog een ander schilderij van hem, voorstellende de vier Heiligen: Petrus, Martha, Maria Magdalena en Leonardus. Ik merkte ook nog op Sta Cecilia van Domenichino, en de „Belle Ferronnière" amante van François I, eene kopie van haar portret, door Leonardo da Vinci geschilderd, dat te Parys is.

Om half één heb ik Bologna verlaten. Wij passeerden den Reno, over eene lange brug; want deze rivier, even als de andere in Lombardye, is zeer ondiep, maar heeft byna geene boorden, zoo dat zy zich zeer breed uitstrekt, wanneer het water van de bergen komt. Het land was steeds goed bebouwd, en zeer net afgedeeld in kleine vierkante stukken, doorgaans met slooten van elkander gescheiden, en (omplant) met hooge boomen ~~omplant~~, waaraan de wynranken zich slingeren, en in festoenen van den een tot den anderen hangen. Nu en dan zag ik uitsteekend goed

En waren ook vele appelbomen, ryk met vruchten be-
hangen; zy dienen toch in deze streeken niet anders dan
om te eten.

weiland. De druiven werden hierendaar ge-
plukt, doch dit deed elke familie voor zich
zelve, zonder feesten en vreugde, zoo als in an-
dere landen. De huizen hebben ~~doorgaans~~ een
~~zeg~~ sterig voorkomen, zy zyn van steen gebouwd
met pannedaken; maar niet heerlyk en zon-
der glasvensters; zy staan veel al verspreid
door het land: zelden veel byeen. De kleding
der landlieden was ~~ook~~ niet zeer goed, ik zag
er vele zonder schoenen en kousen.

In <u>Castel Franco</u>, een lief vlek, was de Pauslyke
Dogana; in de nabyheid heeft men een oud fort
in eene gevangenis veranderd, waar vele ver-
oordeelden bewaard worden. Het gebouw is
gansch nieuw, en door de lage ligging in 't mid-
den van moerassig land zeer ongezond. Onder
de Franschen was de gevangenis in het gewe-
zen klooster San Michele, naby Bologna op
eene hoogte; dit is weder voor monnikken in-
geruimd.

Kort daarna passeerden wy de <u>Ponte nuovo</u>
over de rivier <u>Panaro</u>, en dit bragt ons op
het grondgebied van den Hertog van Modena.
Onze passen werden geviseerd. de „dogana" on-
derzocht ons goed, het werd geplombeerd, en
wy ontvingen eene Bolleta, om de andere li-

Itinerario 45.

In het Theater heb ik door de Compagnia Ferriere tragedie zien geven, genaamd Pirro e Andromache. Zy is niet gedrukt, en verdient zulks ook niet; er zyn nu en dan goede en zelfs schone regels en plaatsen in, doch de karakters en het gansche beloop zyn ellendig; – de uitvoering was bespottelyk overdreven. Toch werd er veel toegejuicht. het eenige verwondering zag ik, dat men Chalcas als een schynheilige monnik had voorgesteld, en vele plaatsen tegen de priesters ten sterkste applaudisseerde. Het gebouw is naamelyk middelmatig, met lakken gebouwd, en niet versierd; het publiek bestond byna uitsluitend uit middelstand en daar beneden.

nien van „dogana" te kunnen passeren. Alle in-
regtingen zyn hier als in een groten staat; terwyl het
getal onderdanen niet meer dan 375 duizend
bedraagt.

Tegen den avond kwamen wy in Modena aan,
zoo dat ik nog even tyd had, om eene wandeling door
de stad te maken. Zy heeft brede, regte straten,
met zeer goede huizen bezet, overal met arca-
des gebouwd, waaronder men beschut is voor de
regen en de zon. Ik zag vele winkels en koffy-
huizen; het was levendig hoewel het weder
slecht was. – de gansche indruk was die van
eene kleine bloeijende stad, zoo als men my ook
zegt, dat zy is. Het paleis van den Hertog is zeer
groot en prachtig, zonder bouwkundig volmaakt
te zyn.

Donderdag 7 October. Ik ben voor mijn ver-
trek nog in de Cathedrale geweest, die ik donker
en treurig vond. Er waren veel landlieden
in de stad, doch hun uiterlyk had niets merk-
waardigs. De stad heeft nog wallen, doch die
zyn tot zeer nette wandelingen gemaakt, de grach-
ten tot tuinen; en de gansche aantrek heeft een vro-
lyk voorkomen. Men rekent Modena op 26 dui-
zend inwoners.

Op den weg naar Reggio reden wy door hetzelf-
de soort van land als den vorigen dag; overal

Itinerario 44.

De vrouwen, die ik zag, droegen byna allen zwar-
te sluijers, want alle waren vrome kerkgang-
sters, ik merkte er eenige zeer mooye en welge-
maakte onder op.

Hier, zoo als in den ganschen Staat van Modena,
heb ik veel bedelaars gevonden.

goed bebouwd en in kleine bezittingen afge-
deeld, de huizen van steen, twee verdiepingen hoog,
de vengsters met papier of enkel met lunteilen-
ker, de menschen armelyk, slecht gekleed, de vrou-
wen klootvoets, veel bedelaars. Het schynt, dat,
hoewel dit land zeer zorgvuldig bebouwd is,
de landman aan den grondeigenaar te veel
moet opbrengen, of waar hy zelf eigenaar is,
een te klein stukje grond bezit, om welhebbend te
kunnen leven.

De Secchia passeerden wy over eene zeer lan-
ge steenen brug, reden door Rubiera een tame-
lyk vlek, en kwamen om 11 uren te Reggio.
Deze stad is voor hare bevolking zeer groot,
de straten zyn breed, de huizen niet meer met
arcades, altans weinig. Ik vond alles in de groot-
ste stilte, men zag byna niemand op de straten,
en die men zag gingen allen naar kerken of kwa-
men er uit; werkelyk was het getal van deze
zeer groot, en waar ik er in ging vond ik veel
geestelyken werkzaam om hunne nuttelooze
ceremonien te verrigten. In de „Cattedrale" zag
ik niets merkwaardigs. Eene inscriptie voor een
man die onlangs gestorven was, en de hoogste
verdiensten moest gehad hebben, vermelde onder
anderen, dat de overledene de eer gehad had
van „A Cubiculo" van den Vorst van Modena

te zyn. Buiten van deze en andere kerken zag ik we- der veel aanplakbiljets met de namen van overle- denen, en beklad met figuren van doodebeenderen en andere dergelyke voorwerpen. Die affiches bevatten de uitnoodiging aan het biddend publiek, om een deel van de kracht van zyne gebeden, voor de rust der ziel van de overledene, te schenken; ook hierin vergeet men de titels niet; ik merkte er een op, die, „dama del palazzo" van de vorstin geweest was; tusschen de doodshoofden is bovendien het adelyke wapen geschilderd. o gekheid! —

De kerk van Santa Maria della Giarra is ge- bouwd voor eene Maria in fresco, aan de straat geschilderd, welke in 1596 vele wonderen gedaan heeft. Een steen met een lang Latynsch opschrift staat op de plaats waar deze wonderen zyn voorgevallen en vermeldt ook dat in 1619, met de grootste plegtigheid, Maria in de kerk is overgebragt. Boven den tabernakel waarin zy berust (leest men:) „Venite et vidite opera Dei quae posuit prodigia super terram". — Ik ben gekomen en heb geene prodigia gezien. In het klooster zyn weder 38 monnikken voor den dienst dezer Maria: Minori Osservanti. Zy zagen er akelig uit: ledigheid, dweepery, schynheiligheid, wellustigheid vormen de trek- ken van deze ongelukkige menschen. Ik ont-

ving hier een prentje van Maria met een gebed, waar door men 100 dagen aflaat verkrijgt volgens besluit van Pius VII. Hoe ligt wor-den de zonden van zoo vele dagen uitgewist. Er werd juist een gebed aan de wonderda-dige Maria gerigt tot herstel van een zieke: de monnikken lagen voor haar geknield, en rondom nog eene schaar van leken; plegtig liet men de drie voorhangen vallen, doch van Maria ziet men zeer weinig meer. Men zeide het Credo, Ave Maria enz: op, doch riep voor de zekerheid ook nog al de heiligen aan: de naam van elk werd, als gewoonlijk, door den priester genoemd, en daarop het Ora pro nobis uitgeroepen. – Wanneer het toeval wil, dat deze zieke hersteld heeft toch niemand anders dan deze geschilderde Ma-donna dit wonder gedaan, en hem wordt een ex voto daarvoor opgehangen.

Een Crucifix van Guercino in deze kerk is zeer zwart.

De Capella della morte is onder de Franschen afge-broken; men wees mij eenige der schilderijen, die daar in plagten te zijn, in de kerk San Giovanni, waaronder eene mooije Pietà, van wien weet ik niet. Deze laat-

ste kerk heeft de heer Trivulli, onder de Fransche regering gekocht, en heeft er lang voor eigen rekening laten dienst doen. Nu wilde men dat hy ze aan het publiek schenken zoude, om weder als van ouds te dienen; in plaats van dien heeft hy er een magazyn van gemaakt.

Ik ben in het gebouw van het Liceo geweest; de lessen konde ik niet bywonen, die staan van 1 julî tot 5 november stil. Men onderwyst hier Physica, Algebra & Geometrie, Chimie, Natuurlyke historie, ~~verloskunst~~ Metaphysica; welsprekendheid, Geschiedenis, en Regten. Er zyn 70 leerlingen; de Universiteit is te Modena, doch vele, vooral die in de Regten studeren gaan alleen derwaards, om de examens te ondergaan en de graden te bekomen. Men heeft hier het Kabinet van den beroemden Spalanzani, hetgeen door de stad voor het Liceo gekocht is. Ik zag er niets byzonders. ook is dit alleen het eigen kabinet van dezen natuuronderzoeker, die leeraar alhier geweest is en vervolgens aan de Hoogeschool te Pavia waar hy vooral het Museum zeer uitgebreid heeft.

Op den verderen weg naar Parma zag ik veel Koeijen in uitstekend goed weiland, het land met hagen en sloten afgescheiden, veel rykbeladen appelbomen, en druiven, die men bezig was te plukken, maar ook al zonder vrolykheid en niet algemeen, zoo als men in de dorpen van Frankryk en Duitschland gewoon is, waar het gansche dorp op een bepaalde

dag uitnoodigt houdt.

Wy passeerden de rivier Madolena en kwamen op Parmas grondgebied. By den overgang uit den eenen in den anderen kleinen staat, werden wy, als gewoonlyk aan alle grenzen, opgewacht door de tolbedienden; lediggangers, die met gretigheid uitzien, om den vreemdeling eenig geld af te perzen of te bedelen. Ons goed werd op nieuw onderzocht verzegeld, en ons een geschrift mede gegeven, om aan de andere dogana te vertonen.

Ik zag hier een Hungaar zoo als ik er verleden jaar zoo vele in Oostenryk gezien had, met wit linnen buis en wyde broek, zyn kippervel over den schouder hangende, lang haar en kleinen ronden hoed. Hy sprak zeer goed Italiaansch en zeide my, dat hy uit de streek van Presburg van daan was, en met een wagen met Oostenryksch linnen van daar gekomen was. Hy had drie jaar rondgereisd, en had nu alles, ook zyn wagen en paard verkocht, zoo dat hy nu met zyn geld, en met zyne vrouw, die hy te Bologna gelaten had, naar Hungarye terug wandelde. Alleen de grote matigheid van deze lieden maakt, dat zy met voordeel zulke verre togten, met waren, die zoo weinig winst aanbrengen doen kunnen.

Wy hebben heden steeds de Appennynen regts in het

Itinerario 42.

Petit R. III 486.

gezigt, zelden zyn de formen van dit gebergte zeer schoon; toch levert het op- en ondergaan der zon, en zekere punten waar het licht gunstig valt, een aangenaam gezigt op.
Wy passeerden het dorp Sant- Ilario, en de ri-vier Enza en kwamen tegen den avond te Parma
Myne reisgenoten waren dit maal gemeest de „primo Cameriere dell' Albergo della posta" en zyne vrouw; - ik kwam dus niet anders gaan overnachten dan alla Posta; - doch heb ik het niet zeer goed en niet goedkoop gevonden.
Het was een heerlyke avond met volle maan, zoodat ik met genoegen nog eene wandeling maakte door de „Stradone", eene brede, reg-te straat, die door de gansche stad loopt, en voor de gewone wandeling, Corso, voor voetgan-gers en rytuigen gehouden wordt. Zy doorsnydt de groote plaats, en passeert de rivier de Parma waarvan de stad, die aan beide oevers gebouwd is, haren naam draagt.
Vrydag 8 October. Dezen morgen heb ik het merkwaardigste in de stad wezen zien.
De kerk genaamd Steccata is een mooi gebouw, er zyn frescos die men zeer roemt; ik behoef ze niet te vermelden, omdat zy op my geen groote indruk gemaakt hebben.

Petit R. III. 484.

Petit R. III. 485.
Ibidem.

...er van de Incoronazione die in de Bibliotheek
overgebragt is.

De Cathedrale heeft eene zeer hoge tribune en eene onderaardsche kerk, zoo als men in Italië veel aantreft. In de koepel is de hemelvaart van Maria en boven de vier pilaren zyn aposte-len geschilderd, door Correggio; ik ben naar bo-ven op de omgangen geklommen om deze stuk-ken van naby te zien, zy hebben zeer veel geleden; toch ziet men nog vele allerliefste figuren voorzal van kinderen. –

Ik zag hier nog eene zeer mooye Assunta van Giov. Battista Tinti; – Sposalizio van Jesus en Sa. Cattarina door Alessandro Araldi; – Crocefisso met Sa. Agata, Sa. Maddalena en S. Bernardo van Bernardo Gatti; – Verder het graf van Bartolomeo Pratto, door Prospero Clementi, 1542, waarop twee weenende vrouwen zeer goed in marmer zyn voorgesteld; – een bas-relief voorstellende de afneming van het kruis door denzelven.

Het Battisterio staat naby deze kerk.

In de mooye kerk van San Giovanni zag ik de (aan) koepel het a fresco van Correggio, Jesus die ten he-mel vaart en de Apostelen die hem nazien, voor-stellende. Johannes de evangelist van denzelven. Maria met Jesus en San Giacomo van Parmegiano; S. Lucia van Parmegianino, a fresco; – ook eene Copie van de Nacht + van Correggio door Cesare Aretusi.

Petit-R. III 487.

Petit R 497

In het gewezen vrouwen klooster San Paulo heb ik de kamer gezien, welke door Correggio met a fresco beschilderd is. Het zyn zestien medaillons met kinderen, die werktuigen van de jagt dragen; men noemt dit de caccia di Diana. De houding en de gezigten dezer kinderen zyn allerliefst; daaronder zyn chiaroscuros, die onderwerpen uit de mythologie voorstellen; het geheel is zonderling gekozen voor een nonnenklooster.

In het Palazzo Farnese, dat nog onvolbouwd is, vindt men het Museum van oudheden. Hier zyn byzonder opmerkelyk de voorwerpen, die in het oude Velleja opgedolven worden. Deze stad is niet door een vulkaan, zoo als Pompeji, maar door instorting van bergen, aan welker voet zy ligt begraven geworden. Zy is 34 mylen van Parma en 19 van Piacenza verwyderd. Ik zag veel voorwerpen van huisraad kleding enz. gelyksoortig als die van Pompeji; men weet nog een twuiter, die men zeide dat de eenigste was, die tot nog toe gevonden is. Belangryk zyn twee koperen platen die ook te Velleja gevonden zyn: de tabula alimentaria Trajana, 103 jaren na onze tydrekening opgemaakt; zy is de grootste plaat die men kent; - en een stuk van een Edict betrekkelyk de provincia Gallia Cisalpina, uit het midden der 7e eeuw van Rome. Men bewaart hier ook stukken welke onlangs by 't leggen der fundamenten van het nieuwe theater, onder een mozaïkvloer gevonden zyn: zy bestaan uit

halskettens en andere vrouwelyke sieraden, van zeer fyn goud, maar zwaar en lomp gearbeid.

De Gallery van schilderyen is in hetzelfde gebouw. Men is bezig geheel nieuwe inrigtingen daarvan te maken, zoo dat de schilderyen ruim en goed zullen hangen, en het licht van boven komen. Vele stukken die men hier vindt zyn in Parys geweest, en dit is reeds een gunstig teken van hare waarde. De stukken, die ik opmerkte, zyn: Adorazione dei Magi, van Parmegianino, — Maria met Jesus door twee Heiligen aangebeden, van Guercino; — het lyk van Jesus met Maria in ommagt, Sta Chiara, S. Francesco, en Sta M. Maddalena, van Annibal Caraccio; — een beroemd stuk van Correggio: Maria met Jesus, en San Gerolamo e Sta M. Maddalena, en twee Engelen voorstellende. Het koloriet en de kunst in het daarstellen van het zoogenaamd raccourci worden byzonder bewonderd; voor de uitdrukking vond ik alleen M. Maddalena en een der engelen schoon, het kind Jesus is, naar myn oordeel lelyk. Van denzelfden schilder is ook de marteldood van Placidus en Flavia, in dit stuk zyn de gelatenheid in het lyden en het vertrouwen op God verheven uitgedrukt. Een ander stuk van Correggio is eene rust op de vlugt van Egypte, Madonna della Scudella genaamd, naar een napje dat Maria in de hand heeft; — dit is een regt lief schildery.

Retot-R. III 493.

Van Raphael is eene Afneming van het kruis. In het gelaat van den gestorven Jesus zijn de verhevenheid van den man en het doorgestane lyden zeer goed uitgedrukt; ook bewondert men met regt de verscheidenheid der uitdrukking van de smart in het gelaat van de vier vrouwen. Een ander stuk van den groten schilder stelt voor Jesus in eene Glorie met Maria, Johannes den doper, Paulus en Catharina. In Jesus zijn kragt en schoonheid uitstekend goed vereenigd; verder heeft my de heere uitdrukking van aanbidding en opgetogenheid in Catharina zeer getroffen. Er is eene school voor de schone kunsten, welke met deze Gallery in betrekking staat.

Van de Universiteit konde ik niets zien, die heeft, als doorgaande in Italie, van 15 augustus tot 4 november vacantie. De Bibliotheek is anders alle dag van 9-2 uren open, nu was zy voor vreemdelingen toch toegankelyk, ik vond de zalen boven myne verwachting schoon; de boeken, over de 60 duizend in getal, zyn goed gebonden en staan in zeer fraaye kassen. Eene nieuwe zaal is zeer kostbaar ingeregt door Maria Louisa; de boeken staan in mooije bruine kasten met glazen schuifdeuren; een gescolazeer zaal bevatten de boeken van den hoogleeraar

Petit R. III. 494.

Voor de schikking der boeken in de kasten heeft men de order van de koninklyke bibliotheek te Parys gevolgd.

Bossi, door de keizerin, en Hertogin voor de hooge school vermaakt; - zy bestaan uit oostersche handschriften, vooral bybels. Er wordt regelmatig 4000 franken voor aankoop besteed; onder de pas aangekomen werken, zag ik met genoegen de Revue encyclopedique en de Bibliotheque universelle. Het bestuur dezer Boekery is my voorgekomen zeer goed te zyn: Er lag eene lyst voor al de nieuwe aangekomene werken. Een alphabethische Catalogus is op kaartjes geschreven, deze blyven altyd "au courant" en zyn in de behandeling zeer gemakkelyk; zy liggen in cartonnen kokertjes, die op order in eene kast gesteld zyn; - deze kaartjes verwyzen tot de kast, de plank en het nummer van het boek; by het verschikken is dit aan verandering van de nummers of een overschryving onderhevig. Het is reeds 60 jaar geleden dat men den Catalogus alzoo te veranderen maken begonnen is. Men heeft buiten dien een anderen alphabethischen, en is bezig aan een wetenschappelyken.
Men ziet in de Bibliotheek het a fresco van Correggio, voorstellende de Incoronazione